

Neidentifikovaný bytový seminář

Ladislav Hejdánek

- ◆ bytový seminář, česky, vznik: asi září 1986
- ◆ private seminar, Czech, origin: asi září 1986

Neidentifikovaný bytový seminář [1986]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Mravní nárok je pro samotnou mravnost nutný.

Hejdánek: Ano. Nelze hovořit o mravnosti bez mravního nároku. To říkám já, samozřejmě. To víte, že nemůžete říct, že všichni filosofové se na tomhle shodnou. Pochopitelně ne. Protože jsem důrazně zdůrazňoval to čtvrté, jaká mravnost, kdyby tady nebyla nějaká norma, nějaký imperativ. Pokud to bude bez toho, tak to klesne na úroveň mravů, a to není pak mravnost.

Jiný hlas: A k tomu určitě patří ty metafyzické složky nějaké. A potom jsme vlastně vzali ten příklad Platóna a na tom jsme prokázali jenom opačný vztah. Totiž v metafyzice, že to je založené na etice.

Hejdánek: No a to zároveň znamená, že tedy ta jeho etika bez metafyziky není možná. Tam je to navíc ještě, dokonce je to vztah oboustranný. Ale v každém případě to není vztah z druhé strany jenom. A kromě toho tedy, když už tady vznikla otázka, která by měla zpochybnit význam Platóna pro právě tuhle záležitost, tak je otázka, komu to připíšeme, jestli Sokratovi nebo Platónovi. Pravda je, že to je v Platónově spise. Ale to je to rozhodující, kdy dochází k oddělení nebo k odlišení mravní skutečnosti od skutečnosti náboženské. Když v jednom dialogu čteme otázku, zda bohové chtějí spravedlnost proto, že to je spravedlivé, a nebo že ta spravedlnost je spravedlivá, protože ji chtějí bohové. Nebo podobně o dobru. Zda bohové chtějí dobro, protože to je dobro, a nebo zda to je dobro, protože to chtějí bohové. Ve chvíli, kdy je postavena tato otázka, tak především podmínkou bylo pojmové myšlení. Tato otázka nemůže být postavena v předpojmovém myšlení tímto způsobem. A zadruhé je tím vedena dělicí čára mezi vztahem zbožnosti, který může mít mravní prvky, a mezi mravností, která je založena na ideálu spravedlnosti, ideálu dobra a podobně. Potom tedy, jestliže nejvyšší idea je idea dobra, tak to znamená, že všichni bohové tuto ideu musejí respektovat. To je pochopitelné v Řecku, protože tam bohové jsou až bůhví kolikátá rovina skutečnosti. Jsou ovládáni tím *demiurgem* nějakým a tak dále, takže celkem jsou jenom o málo něco víc než člověk. Nic moc. A taky se tak chovají divně. Takže tam to celkově zapadá. Ale to jsou jenom podmínky, za kterých ta otázka takto mohla být postavena, že to bylo usnadněno. Samozřejmě v nějakém přísném kultu tato otázka nemohla být položena. To, že tam nebyla žádná kněžská kasta třeba v Řecku, usnadnilo vznik filosofie po této stránce.

Ale tímto aktem, tím dotazováním, jestli to spravedlivé, dobré a tak dále je závazné i pro bohy, byla ustavena etika. To pojetí, co to vlastně je to spravedlivé, dobré a tak dále, to už je potom další záležitost, jak se k tomu dostaneme. Ale to rozhodující je, že etika byla založena jako součást filosofie jako samostatná disciplína myšlenková, která není jenom podřízena nějakým libovolným nárokům bohů. Takže by to všechno bylo odvozováno z nějaké libovůle. Jestli se někomu, bohům se to líbí nebo nelíbí, a proto je to zbožné nebo není to zbožné, a proto je to spravedlivé nebo dobré a tak dále nebo není dobré. Tady i ti bohové jsou vázáni jakýmsi ideami, kterým i oni mají svou odpovědnost, musejí odpovídat, i pro ně platí to čtvrté.

Dále je tu otázka, jaký je vztah toho mravního aspektu lidského jednání třeba k rozumu? Nebo jaký je vztah k mravům, k návyku? Třeba když vychovááte v určité rodině nebo v nějakém prostředí je vychováno dítě k tomu, že dělá nějaké dobré věci, dobré skutky třeba, že je uctivé ke starším. To byl ideál v dávném Řecku, že mladý vždycky musel být zticha a čekat, až ho starší vyzvou, jinak nesměl zapustit do rozhovoru. Vždycky, když čtete ty dialogy Platónovy, tak mládež tam přišla ke slovu pouze, když byla vyzvána. Byli přítomni a museli být zticha. Tak co to je tohle? Tam je prvek určité zvyklosti, ale je tam také prvek mravní, to jest takový respekt ke starším. To není jenom zvyk, návyk, zvyklost, to je skutečně mravní záležitost.

No a teď, je to ještě mravní jednání, když k tomu je někdo vychován a dělá to samozřejmě a vůbec se nemusí rozhodovat? Když to celé spadlo do jakési rutiny, do jakési slušnosti – hodný, slušný mladík. To jest případ bohatého mládence z evangelia. Co mám dělat, abych byl dobrý? Tak máš tady základní přikázání: Boha se boj a na lidi buď hodný. To všechno jsem plnil od své mladosti, říká.

No a co na něm teď Ježíš chce? No tak dobře, to je sice fajn, že to plnil ve své mladosti, to je v pořádku, má to v návycích, je to takové dobré vychování. Jenomže mravnost spočívá ne v tom, že má člověk návyky, nýbrž že se s plným vědomím mravně rozhoduje. Čili co Ježíš udělá? Tohle člověka mladého, který od mladosti je po všech stránkách dobrý, jak má být, tak ho postaví do situace, která mu to všechno postaví na hlavu. A teď on se musí mravně rozhodnout.

Proto to udělal. Ne že by ho škádlil nebo že by mu neschválně chtěl ukázat, a dokonce ani rozhodující není to bohatství samo o sobě, nýbrž ten mládenec byl tak nějak nacvičený na to se mravně chovat. On byl natrénovaný. A to není to, co Ježíš chtěl. Ježíš chtěl smysl pro mravní rozhodnutí, a proto mu postavil najednou situaci tak, že ten mládenec nevěděl, co s tím, a odešel [nesrozumitelné].

Totéž udělal třeba v případě lidí, kteří se dovolávali mojžíšského zákona. Přivedli ženu popadenou v cizoložství, jak se tam píše, a ta podle zákona mojžíšského měla být ukamenována. Teď ji přivedli před Ježíše, poněvadž právě chtěli, aby on teď řekl. Oni ho postavili do situace, kdy měl morálně, mravně rozhodnout. A teď: buď ukázat svou nemravnost, to jest, že řekne, že ne – a věděli, že je takový slabý, že takovéhle věci nemá rád, takový mojžíšský přísný, že se od toho distancuje. Tak teď on bude proti Mojžíšovi.

No a Ježíš to obrátil a postavil do mravní situace je, takže oni odešli [nesrozumitelné]. To se tam takhle nepíše, ale fakticky se vytratili jeden po druhém a zůstal tam akorát Ježíš s tou ženou. Když jim řekl: Kdo je bez viny, ať první hodí.

No tak zaprvé: najednou ze situace, která vypadala mravně jednoznačně, se vyklubalo něco velmi povrchně zvykového. Navíc to bylo zproblematizováno a byla vytvořena situace, na kterou ti lidé, kteří si mysleli, že jsou na správné mravní linii, nebyli připraveni. A tihle lidé – to je ovšem ta nejfantastičtější věc na tomhle příběhu, to se nedá zopakovat asi – všichni odešli. To nejde pochopit. Že aspoň jeden tam nebyl nějaký blbec, který by začal házet. Totiž všichni se cítili obviněni ve svých svědomích. No, to je morální situace jak řemen.

Tedy, a proč to vlastně všecko povídám? Jo, aha. Že tady vzniká taková zvláštní věc. Zaprvé: když je někdo dobře vycvičený od mládí, tak co to je? Výhoda, nebo nevýhoda? Je slušný, to je sice v pořádku, ale to je před lidmi, ale mravně je to vlastně tím, jak se tak vycvičil... Dokud se cvičil ještě a dalo mu to práci, tak to byla mravní záležitost. Ve chvíli, kdy už je vycvičený a nedá mu to práci, tak je to rutina. A co teď? To znamená, že například někdo, kdo vyšel z nějakých velmi problematických poměrů, tak ten je už mravní v momentě, kdy dělá něco, co ten druhý dělá naprosto rutinně a vůbec to s mravností nemá co dělat. Takže když někdo s tou rutinou je na tom dobře, a tudíž se mu to nezapočítává, tak on musí osvědčit svůj mravní charakter v komplikovanější situaci, na vyšší úrovni. To jest ve chvíli, kdy díky té rutině se mu nějaké ty vyšší funkce osvobodily k tomu, aby...

Čili co je výhodou? To je takový problém mravnosti. Mravní rozhodování vede k tomu, že to mravní rozhodování není už zásluha. Pravidelné mravní rozhodování. Tohle například C. S. Lewis, ten anglikánský laik, co psal takové knížky (některé byly přeloženy do češtiny), tak tam má – je to taková série přednášek, *Christian Behaviour* se to jmenuje – takové přirovnání, že člověk... Tam ovšem to není jenom mravní stránka, je to tam vychování všeho druhu do šířky, ale zůžeme si to pro toto použití na to křesťanské chování. Že to je něco, co člověk získává jako tenista dobrou hru. To jest tréninkem, cvičením, a pak hrou s těmi nejlepšími, tak prostě jde nahoru a stává se to dobrým tenistou. A člověk dobřej, to je něco jako dobřej tenista. Mravně na výši, to je jako dobřej tenista. Podle mého soudu je to hluboce vadný, hluboce falešný, protože k mravní situaci vždycky patří to napětí. A když je někdo dobřej tenista... vzpomínám si, kdo to řekl, možná mi to připomenete, a myslím, že to byl tenista, nevím, jestli náš, nebo spíš nějaký cizí, tak si tam povzdechl, že eso je vždycky eso, ale když ho dám nějakému ňoumovi, tak se to nepočítá. Čili dokonce je to tak, že pro morální situaci je charakteristické, že úroveň, mravní úroveň té situace, to jest mého jednání, nezáleží jenom na mně, ale záleží také na tom, vůči kterému se mravně chovám, záleží na té situaci a ovšem samozřejmě záleží na tom čtvrtém. Tedy záleží na partnerovi.

To je známé všude. Třeba to, že sověti mysleli, že produktivní budou vědci, když je soustředí v těch

vědeckých *gorodkách*, a navíc ještě z obavy, aby vrcholoví vědci, špičkoví, kteří mají tendenci se chovat takovým ne zcela disciplinovaným způsobem, tak aby nerušili tu disciplínu v té ostatní společnosti, tak je takhle uklidili stranou. Ukázalo se, že velmi brzo ty jejich práce zesterilněly. Potom se to řešilo tím, že jim tam vybírali určité studenty a dávali jim je tam a v tu ránu se ten vědec, když má před sebou několik těch vlčat, tak to není jenom, že ho nutí, ale oni ho inspirují. Je to jakási stimulace pro jeho myšlení a on má v tom dokonce i větší zálibení.

Něco podobného je také v tom. Proto ta *kazuistika*, charakteristická už pro staré Židy a pro *Talmud* a charakteristická pro křesťanský středověk. Ta *kazuistika* je taková mrtvá, protože vůbec nepočítá s prvky neočekávanosti, novosti, s tím, že pokaždé je to jinak. Mravní stránka nespočívá v tom, že to je nějaká struktura, která vždy znovu jako z jednoho kadlubu se otiskne v nějaké situaci, nýbrž že je to situační záležitost. K tomu dojdeme, to předcházím. Mravní stránku nevystihneme dostatečně, když formulujeme normu, která tam údajně platí. Ve chvíli, kdy ji formulujeme, tak se dopouštíme základního omylu, že izolujeme a absolutizujeme jednu stranu, jeden aspekt té situace, ale mravní struktura není redukovatelná na tento jeden aspekt. Takže když se mravní příkaz formuluje, tak vždycky můžete ukázat situaci, v níž neplatí. A pokud je formulovaný tak, že to nejde ukázat, že neplatí, tak se dá o něm prokázat, že je pouze formální. Například Kantův *kategorický imperativ* je naprosto formalizovaný. Tam o nic mravního nejde, tam je to tak zapstraktněné, že už tam není mravní situace veškerá žádná.

Otázka je, jakou funkci tam má *IQ*. Mravní situace se liší, všechno zůstane stejné, a čím *IQ* subjektu, který v té mravní situaci má jednat, je vyšší, tím jeho odpovědnost je vyšší. Není stejná. To znamená, že je výhodnější být hloupý. *Utilitárně* pohlíženo, je výhodnější být blbeček. Daleko snáz je člověk mravný, když je blbý, než když je chytrý.

A tak dále. To jsou právě takovéhle paradoxy, těch tam bude fůra. A to je vždycky třeba se k tomu nějak postavit, třeba to objasnit, analyzovat a tím ukázat, proč se to zdá takhle blbé, jak se to vlastně mělo říct, čeho jsme se dopustili, anebo naopak, jestli jsme zvyklí něco považovat za samozřejmé a najednou se ukáže, že to samozřejmé není. Proto to také je filosofie a nikoliv věda. Já myslím, že skončíme, už nemám co povídat a vy mě zdržujete.